

TÜRK ANAYASA MAHKEMESİNİN İŞ YÜKÜ

Doç.Dr. Yılmaz ALİFENDİOĞLU*

I. 1961 ANAYASA DÖNEMİ

A. Genel

1961 Anayasası döneminde Anayasa Mahkemesine yapılan 1748 başvurunun 1746 adedi karara bağlanmış, ikisi 1983 yılına devredilmiştir. (Çizelge 1)¹

Çizelge 1 de, bu dönemde açılan dosya sayısı, davayı açanlara göre sınıflandırılmıştır. Siyasi partilerin, siyasi parti gruplarının ve belli sayıda milletvekilinin açtığı davalar "Siyasi Parti"; itiraz yoluyla gelenler "Mahkeme"; kendi varlık ve görevlerini ilgilendiren konularda Y. Hakimler Kurulu, Yüksek Mahkemeler ve Üniversiteler tarafından açılan davalar "Başka Yetkili Mahkeme" başlıklı bölümlerde toplanmıştır. Kişiler başlıklı bölüm yetkisiz kişilerce yapılan başvuruları göstermektedir.

Karara bağlananlar, Siyasi Parti, Mahkeme (itiraz yolu) ve Sair Yetkili Mercî bölümlerinde kararın sonuçlarına göre ayrı ayrı gösterilmiştir. Bir kısmı İptal, bir kısmının Ret'le sonuçlanan başvuru ya da davalar iptal sayısı içinde gösterilmiştir.

B. İptal Davası Ve İtiraz Yolu

1961 Anayasası döneminde siyasi partiler tarafından açılan davaların 95 adedi (%35.4) iptalle; 106 adedi (%39.4) ret ile sonuçlanmış; 66+2=68 adedi (%25.2) hakkında, yeniden karar vermeye yer olmadığına veya

noksanlıkları nedeniyle geri gönderilmelerine karar verilmiştir. Mahkemelerden itiraz yoluyla yapılan başvuruların toplamı 895 dir. İtiraz yoluyla gelenlerin 86 adedi (9.6) iptalle; 368 adedi Ret ile (%41.1) sonuçlanmış; 227 adedi (%24) hakkında ise karar verilmesine yer bulunmamıştır. Cumhurbaşkanı, kendi varlık ve görevlerini ilgilendiren konularda Yüksek Hâkimler Kurulu, Yüksek Mahkemeler ve Üniversiteler tarafından açılan davaların toplamı 132 dir. Bunlardan 68 adedi (%51.9) iptalle; 42 adedi (%31.6) ret ile sonuçlanmış; 6+16=22 adedi (%16.5) noksanlığı sebebiyle iade edilmiş ya da haklarında karar verilmesine yer görülmemiştir.

Çizelge 1, de Mahkemenin kuruluş yıllarında yetkisiz kişilerce yapılan başvuruların en yüksek düzeyde olduğu, ancak bu sayıyı giderek düşüğü, 1981 de sifıra ulaştığı; mahkemelerden itiraz yoluyla gelen başvuruların, iptal davalarına oranla, daha fazla sayıda olduğu, 227 adedinin noksanlıkları nedeniyle mahalline gönderildikleri gözlenmektedir.

Çizelge 2'de görüldüğü üzere, bu dönemde, iptal davası yoluyla yapılan başvuruların %52'si iptal ile, %48'i ret ile sonuçlanmasına karşın; itiraz yoluyla yapılan başvuruların ancak %19'u iptal, %81'i ret biçiminde karara bağlanmıştır.

Çizelge 3 incelendiğinde, 1961 Anayasası dönemi içerisinde dava ve itiraz yoluyla yapılan başvurular sonucunda verilen kararların en fazla, temel hak özgürlüklerle ilgili konularda olduğu, bunların %69.9'u reddedilirken, %30.1'nin iptal edildiği gözlenmektedir.

Sosyal ve iktisadi haklarla ilgili başvurular ikinci sırada yer almaktadır ve bu konudaki başvuruların %75.8'i reddedilirken, %24.2'lik kısmı iptal edilmiş bulunmaktadır. En yüksek iptal oranının %74.4 ile, yürütme konusuna ilişkin olduğu gözlenmektedir. En düşük iptal oranı ise, %24.2 ile sosyal ve iktisadi haklarla ilgili konuda olmuştur.

Anayasa Mahkemesinin, 1961 Anayasası döneminde verdiği iptal kararlarının dayandıkları maddeler Çizelge 4 de gösterilmiştir:

Çizelge 4 incelendiğinde, Anayasa Mahkemesinin, 1961 Anayasa dönemindeki toplam 237 iptal kararlarının otuzunda (%12.5'inde) ya yalnız başına, ya hukuk devleti ilkesi ile birlikte, ya da başka maddelerle beraber eşitlik ilkesine dayandığı gözlenmektedir. Sadece işin esasına girilerek verilen 207 karar esas alınrsa bu oran %14.5'e yükselmektedir. Bu dönemde Anayasa Mahkemesi iptal

* Anayasa Mahkemesi Üyesi

¹Editörün Notu: Sayfa düzeni nedeniyle Çizelgeler metnin sonuna eklenmiştir.

kararlarında çoğunlukla eşitlik yanında Anayasanın başka maddelerine de dayanmıştır. Anayasa Mahkemesinin (AYM'nin) yalnız eşitlik ilkesine dayandığı karar sayısı 13'dür; 11 kararında eşitlik ilkesiyle birlikte hukuk devleti ilkesine de dayanmış, 6 kararında ise eşitlik ilkesi yanında Anayasanın başka maddeleri nedeniyle de iptal kararı vermiştir. Anayasa Mahkemesinin yalnız hukuk devletine aykırılık ya da hukuk devleti ilkesiyle birlikte, eşitlik dışında, Anayasanın başka maddesine dayanarak verdiği iptal kararı sayısı dokuzdur.

Bu dönemdeki iptal kararlarının başka bir büyük grubu, Türkiye Büyük Millet Meclisinin (TBMM'nin) görev ve yetkilerine ve özellikle bütçe yasalarına ilişkin konularda olmuştur. Bunun bir nedeni iptal edilen bir bütçe yasasında Anayasaya aykırı görülen bir uygulamanın, gelecek yıl bütçesine, bütçe yasalarının yıllık olmasından yararlanılarak idari gerekçelerle ve işin kolayına kaçılarak yeniden konulmasıdır. Böylece, bütçe yasalarıyla ilgili olarak sık sık Anayasaya aykırı uygulamalar yapıldığı ve bu nedenle bu konuda çok sayıda iptal kararı verildiği gözlenmektedir.

Kişi, konut dokunulmazlığı, kişi güvenliği gibi, nedenlerle verilen iptal kararı sayısı ondur.

Yargı ve memur teminatına ilişkin iptal kararları da önemli bir grubu oluşturmaktadır.

Öğrenimin sağlanması ve üniversitelerle ilgili iptal kararı sayısı da bir hayli yüksektir (on adet).

Mülkiyet hakkı, toprak mülkiyeti, kamulaştırma ve devletleştirmeye ilişkin konulardaki iptal kararlarının sayısının da görece olarak yüksek olduğu gözlenmektedir.

Vergi ödeviyle ilgili iptal kararları da oldukça yüksektir.

Hak arama özgürlüğü, yasal yargı yolu, cezaların kişiselliği, ispat hakkı ve ailenin korunmasıyla ilgili grupta, iptal sayısı yüksek gözlenmektedir.

Öteyandan, vicdan ve din özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, bilim ve sanat özgürlüğü alanındaki iptal sayısı sadece 4'dür.

Sendika kurma, toplu sözleşme ve grev hakkı, sosyal güvenlik ile ilgili iptal sayısı da 4'dür.

Seçme ve seçilme hakkı verilen siyasi partilerle ilgili olarak verilen iptal kararı da 4 adettir.

Anayasa değişikliklerine ilişkin iptal kararlarının ikisinde "Devlet şeklinin değişmezliği" ilkesine dayanılmıştır.

Biçim yönünden iptal edilen yasaların büyük kesimi, TBMM, Millet Meclisi ve Senato Başkanlık Divanları, İçtüzükleri, toplantı yeter sayısı, yasaların görüşülmesi ve kabulüyle ilgili kurallara aykırılık nedenlerine dayandırılmıştır.

II. 1982 ANAYASA DÖNEMİ

A. Genel

1982 Anayasası döneminde, Anayasa Mahkemesine 1.1.1983-31.12.1994 tarihleri arasında yapılan toplam 711 başvurudan, 559 karara bağlanmış, 152 si 1995 yılına devredilmiştir (Çizelge 5)

Çizelge 5 incelendiğinde, bu dönemde, en fazla başvurunun 340 sayı ile mahkemelerden geldiği, bunu, 123 sayı ile iptal davası açmaya yetkili organlarca açılan davaların takip ettiği gözlenmektedir. Bu dönemde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'ndan 55 siyasi parti kapatma ya da ihtar isteminde bulunmuş, bu sayının 53 ü karara bağlanmış, 2 si 1995 yılına devredilmiştir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca bu dönemde açılan siyasi partilerin kapatılması istemini içeren 24 davanın 10 nu yerinde bulunarak bu partilerin kapatılmasına karar verilmiş; 14 adedi hakkındaki istem ise reddedilmiştir.

TBMM'nce verilen yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkin kararlara karşı açılan dava sayısı 39 olmuş, yetkisiz kişilerce yapılan başvurular ise 15 le sınırlı kalmıştır.

Milletvekillerinin yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına ya da üyeliğinin düşmesine ilişkin TBMM kararlarına karşı açılan davalar biri hariç, retle sonuçlanmıştır.

1982 Anayasası döneminden kesit alınan oniki yıllık süre, 1961 Anayasasının 1962-1982 dönemini içeren 20 yıl ile karşılaştırıldığında, 1982 Anayasası döneminde açılan iptal davası sayısının ve itiraz yoluyla gelen işlerin, oransal olarak, daha az olduğu gözlenmektedir. 1961 Anayasası döneminde yetkisiz kişilerce yapılan başvuruların çok fazla olmasına karşın, 1982 Anayasası döneminde kişilerden gelen dilekçe sayısı çok az sayıda kalmıştır. Bu durum mahkemenin görev ve yetkilerinin vatandaşlarca genele anlaşıldığını göstermektedir.

Çizelge 5 e göre, özellikle, 1990, 1993 ve 1994 yıllarında açılan iptal davalarının

sayısının yükseliş gösterdiği, bunlara koşut olarak 1990 yılını hariç tutarsak, 1983 ve 1994 yıllarında verilen iptal kararlarının geçmiş yıllardan bir hayli yüksek olduğu gözlenmektedir.

İtiraz yoluyla başvuruların sayısının da, yıllara göre artış gösterdiği, özellikle, 1988 ve 1991 yıllarında 50 nin üzerine çıktığı; karar sonuçları genellikle yıllara göre dengeli olmakla birlikte, özellikle ret kararlarının son yıllarda artış gösterdiği gözlenmektedir.

Çizelge 5, karara bağlanan işleri, dava yoluyla gelenlerde "İptal Davası Açmaya Yetkili Merciler"; itiraz yoluyla mahkemelerden gelenlerde "İtiraz Yolu (Mahkemeler); Yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına ya da TBMM üyeliğinin düşmesine ilişkin TBMM'nce alınan kararlara karşı açılan davaların sonuçları "Yasama Dokunulmazlığı"; Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının gelen istemlerin incelenmesi sonucunda alınan kararlar "Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı"; başlıkları altında kendi bölümlerinde ayrı ayrı göstermektedir.

B. İptal Davası ve İtiraz Yolu

1.1.1983-31.12.1994 döneminde karara bağlanan iptal davası sayısı 120 olmuş, bunun 90 adedi iptal (%75); 30 edidi (25) retle sonuçlanmıştır (Çizelge 5). İptal oranı 1961 Anayasası dönemine oranla bir hayli yüksektir. Öteyandan, itiraz yoluyla gelip iptal ya da ret biçiminde karara bağlanan işlerin toplam 187 olmuş, bunun 38 adedi iptalle (%20.3), 149 adedi ise retle (%79.7) sonuçlanmıştır².

Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği iptal ya da ret biçimindeki kararların konulara göre dağılımı Çizelge 6 da gösterilmiştir.

Konulara göre dağılımda en yüksek sayının, 109 ile anayasanın Başlangıç, 1-11 maddeleriyle ilgili bölümde olduğu gözlenmektedir. Bu bölümü, temel haklar ve ödevler, yasama, sosyal ve ekonomik haklar, yürütme ve yargı izlemektedir. Yasama bölümünde, YHK'lere karşı açılan davalar çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu durumun 1961 dönemiyle bir hayli ayrımlılık gösterdiği gözlenmektedir. (Bkz. Çizelge 3).

Çizelge 6 da, yasama ile mali hükümleri hariç tutarsak, genelde, sayısal açıdan ret kararlarının iptalden bir hayli yüksek olduğu gözlenmektedir. Yasama bölümünde iptal sayısının bir hayli yüksek olmasının nedeni; iptal edilen bir yetki yasasına dayanarak çıkarılan

çok sayıda YHK'nin de, "dayandıkları yetki yasasının kalmadığı" gerekçesiyle işin esasına girilmeden iptal edilmesidir. Mali hükümler bölümündeki konular ise, büyük bir çoğunlukla bütçe ve fonlarla ilgilidir.

Anayasanın özellikle, Başlangıç, genel esaslar, temel hak ve ödevler; sosyal ve ekonomik haklar ve siyasi haklarla ilgili konularında iptal kararlarına göre ret kararlarının bir hayli yüksek olması, 1982 Anayasasının, temel hak ve özgürlüklere kapsamlı sınırlama getirmesi özelliğinden ve Anayasa gölenen "güçlü yürütme" özlemi yanında Anayasa Mahkemesi üyeleri seçiminin, 1961 Anayasasına göre, ayrı biçimde düzenlenmesinden kaynaklandığı ileri sürülebilir. Ayrıca, ülkenin demokratik toplum düzenine geçiş aşamasında bulunduğu yönündeki inancın mahkeme üyelerini de doğal olarak etkileyeceği gözden uzak tutulamaz.

1982 Anayasası döneminde, 1994 yılı sonuna kadar verilen ve yayımlanan iptal kararlarında Anayasanın değişik maddelerine dayanılmıştır (Çizelge 7).

Anayasa Mahkemesi, bu dönemde verdiği iptal kararlarında en çok YHK çıkarımıyla ilgili Anayasanın 91. maddesine, daha sonra "yasa önünde eşitlik" ve "hukuk devleti", yasama yetkisinin devredilmezliği, devletin temel amaç ve görevleri, devletin bütünlüğü gibi ilkelere ve temel hukuk ve özgürlüklerin sınırlandırılması, kamu hizmeti görevlileri, TBMM'nun görevleri ve bütçe ile ilgili kurallara dayanmıştır.

Çizelge 7 de, Anayasa Mahkemesinin bu dönem içerisinde, "haberleşme özgürlüğü" (m.22) ve özellikle "düşünce ve kanaat özgürlüğü" (m.25), bilim ve sanat özgürlüğü (m.27), toplantı hak ve özgürlükleri (m.33,34) gibi maddelere dayanılarak verilmiş iptal kararının bulunmadığı gözlenmektedir. Bunun en önemli nedeni, bu konulara giren yasaların çoğunlukla Anayasanın geçici 15. maddesi nedeniyle anayasal denetim alanı dışında kalmasıdır.

Anayasa Mahkemesi bir çok kararında, yasa önünde eşitlik kuralına aykırılığın aynı zamanda hukuk devleti ilkesine de aykırılık oluşturduğunu söylemektedir. Bu durumda, yasa önünde eşitlik ile hukuk devleti ilkeleri birlikte ele alınırsa iptalde dayanan Anayasa kuralları açısından "Hukuk Devleti" ilkesi en önde yer almaktadır.

Anayasa Mahkemesi, yabancılara taşınmaz malların satışıyla ilgili kuralların iptalinde, Başlangıç'ın dördüncü fıkrasındaki, "Dünya milletler ailesinin eşit haklara sahip

² Çizelge 5'de, kısmen iptalle sonuçlanan işler "iptal" sayısına dahil edilmiştir.

şerefli bir üyesi" olma kuralından çıkardığı "mütekabiliyet" ve yedinci fıkradaki "ülkenin bölünmezliği" ilkelerine; 24.6.1993 günü, 3911 sayılı Yetki Yasasının iptalinde ise, altıncı fıkradaki "kuvvetler ayırımıyla" ilgili kurula dayanmıştır³.

C. Cumhurbaşkanınca Açılan Davalar ve Sonuçları

Çizelge 8, Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşundan 31.12.1994 gününe değin Cumhurbaşkanınca açılan davaları ve sonuçlarını göstermektedir.

Görüldüğü üzere Cumhurbaşkanları tarafından açılan davaların çok büyük kesimi iptal ya da kısmen iptal ile sonuçlanmıştır. Sadece Kenan Evren ve Turguz Özal'ın açtıkları birer dava hakkında ret kararı verilmiştir.

III. YÜCE DİVAN İŞLERİ

Anayasa Mahkemesi, Cumhurbaşkanın, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar. Yüce Divan kararları kesindir (Anayasa m.148).

Anayasa Mahkemesinin 1962-31.12.1994 yılları arasında Yüce Divan olarak verdiği kararlar Çizelge 9 da gösterilmiştir.

Anayasa Mahkemesi, 1962 yılından 28.2.1986 yılına kadar Yüce Divan olarak altı bakanı yargılamış, bunlardan ikisinin aklanmasına, dördünün mahkûmiyetine karar vermiştir. İki bakanın yargılanması 1995 yılında beraatle sonuçlanmıştır⁴.

IV. SİYASİ PARTİLERİN KAPATILMASI DAVALARI

Siyasi partilerin kapatılması istemleri Cumhuriyet Başsavcısı ve Cumhuriyet Başsavci vekilinin açacağı dava üzerine, Anayasa

Mahkemesince dosya üzerinden inceleme yapılarak karara bağlanır. Siyasi partilerin kapatılması davalarında, Ceza Muhakemeleri Usulü Yasası hükümleri uygulanır. Anayasa Mahkemesi gerekli gördüğü hallerde sözlü açıklamalarını dinlemek üzere ilgilileri ve konu hakkında bilgisi olanlar çağırır (SPY. m.98).

Bir siyasi partinin, Siyasi Partiler Yasasının, siyasi partilerle ilgili yasaklar (dördüncü kısım) kısmında yer alan hükümleri ihlâl etmesi durumunda, siyasi partinin kapatılması davası Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından:

1. Resen,
2. Bakanlar Kurulu kararı üzerine
3. Adalet Bakanının istemiyle,
4. Bir siyasi partinin istemi üzerine açılır.

Ancak, bir siyasi partinin Cumhuriyet Başsavcılığından dava açılmasını isteyebilmesi için, bu partinin son milletvekili genel seçimlerine katılmış olması, TBMM'nde grubu bulunması ilk büyük kongresini yapmış olması, partinin merkez karar ve yönetim kurulunun üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu ile dava açılmasının istenmesi yolunda karar alınmış bulunması ve istemin parti adına parti genel başkanı tarafından Cumhuriyet Başsavcılığına yazılı olarak yapılmış olması gerekir.

Cumhuriyet Başsavcılığı, Adalet Bakanının veya partinin yazılı isteminde yeterli delil bulunduğu kanısına varırsa davayı açar; yeterli delil bulunmadığı kanısına varırsa dava açmayacağını, istemde bulunan Adalet Bakanına veya siyasi parti genel başkanlığına yazı ile bildirir.

Bu bildirim üzerine, Adalet Bakanının veya siyasi partinin, bildirim tebliği tarihinde itibaren otuz gün içinde, siyasi partilerle ilgili Yasakları İnceleme Kuruluna yazı ile itirazda bulunmaya hakkı vardır. Kurul, İtirazı ivedilikle en geç otuz gün içinde inceler. İtirazı haklı görmezse dava açılmaz; haklı görürse Cumhuriyet Başsavcılığı Anayasa Mahkemesine dava açmakla yükümlüdür (SPY m.100)

Siyasi partilerle ilgili Yasakları İnceleme Kurulu, Yargıtay ceza daireleri başkanlarından kurulur; daire başkanlarının özürleri durumunda dairenin en kıdemli üyesi kurula katılır; kurul üye tamsayısı ile toplanır; karar yeter sayısı, üye tamsayısının salt çoğunluğudur (SPY. m.99).

Ayrıca, Siyasi Partiler Yasasının 104. maddesine göre bir siyasi partiye Anayasa

³ AYM'nin E.1993/26, K.1993/28 sayılı kararı, RG: 8.10.1993/21722

AYM'nin E.1986/18, K.1986/24 sayılı kararı, RG: 31.1.1987/19358

⁴ Aklanan Bakanlar: Mehmet Baydur, Selahittin Kılıç, İsmail Safa Giray, Cengiz Altınkaya.

Mahkum olanlar : Hilmi İlgüzar, Tuncay Mataraca, Şerafettin Elçi ve İsmail Özdağlar.

Yargılanması devam edenler: İsmail Safa Giray, Cengiz Altınkaya.

Mahkemesince verilen ihtar kararının ilgili siyasi partiye tebliğ tarihinden itibaren altı ay içinde aykırılığın giderilmemesi durumunda Cumhuriyet Başsavcısı Anayasa Mahkemesine siyasi partinin kapatılması için resen dava açar.

Bu maddeye göre, Siyasi Partiler Yasasının dördüncü kısmının dışında kalan emredici kurallarına ya da başka yasaların siyasi partilerle ilgili emredici kurallarına aykırılık durumunda Cumhuriyet Başsavcısı Anayasa Mahkemesine doğrudan dava açmamaktadır. Cumhuriyet Başsavcısı, önce, 104. madde uyarınca Anayasa Mahkemesine siyasi partiye "ihtar" kararı verilmesi için başvurur; Anayasa Mahkemesinin verdiği ihtar kararında belirttiği yasaya aykırılık siyasi parti tarafından altı ay içinde giderilmediği takdirde, bu kez siyasi partinin kapatılması için resen dava açar.

1961 Anayasası döneminde Cumhuriyet Başsavcısı tarafından yedi siyasi parti hakkında kapatma davası açılmış ve bu partilerin kapatılmasına karar verilmiştir (Bkz. Çizelge 10).

1961 Anayasası döneminde parti kapatma davalarının büyük bir kesiminin 12 Mart'ı izleyen aylarda ve yılda, karara bağlandığı gözlenmektedir.

1982 anayasasının incelenen 12 yıllık döneminde, Anayasa Mahkemesine Cumhuriyet Başsavcılığınca 19 Siyasi partinin kapatılması için dava açılmış, bunlardan onunun kapatılmasına; sekizi hakkında kapatma istemlerinin reddine karar verilmiştir. Sosyalist Birlik Partisi davası henüz karara bağlanmamıştır (Çizelge 11).

Siyasi partilerle ilgili kapatma davaları yönünden 1983, 1984 ve 1992, 1993, 1994 yılları en yoğun dava açılan yıllar olmuştur. Anayasa Mahkemesi 1990 lı yıllara kadar açılan kapatma davalarından sadece birini kabul edip, diğerlerini reddederek siyasal yaşamın demokratikleştirilmesi yönündeki gayretlere katkıda bulunmuştur. Ancak 1990 lı yıllarda açılan davaların birinin ret; ötekilerin kapatma ile sonuçlanması, Anayasa Mahkemesinin 1982 Anayasasının ilk sekiz yılında gösterdiği eğilimden ayrıldığı izlenimi vermektedir. Son yıllardaki "kapatma" kararlarının çokluğunun bir nedeni de, kapatılan partinin benzerinin kısa süre içinde yeniden kurulmasıdır.

Çizelge 11 de, Mahkemesince, siyasi partilerin kapatılması:

Huzur Partisi için, "1.12.1928 tarihli ve 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki" hakkındaki yasanın değiştirilmesini

istemek suretiyle Cumhuriyetin "laik" devlet niteliğine karşı olması;

T.B. Komünist Parti için, sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini kurmayı ve devletin bölünmez bütünlüğünü bozmayı amaçlaması;

C.H.P. için, yasayla kapatılmış partinin isim, amblem, rumuz ve benzeri işaretlerinin kullanması;

Sosyalist Parti için, ülke ve ulusun bölünmez bütünlüğünü bozmayı amaçlaması;

Halkın Emek Partisi için, S.P.Y. sının 103. maddesine aykırı siyasi faaliyetlerin "mihrakı" olması;

Yeşiller partisi için, 1988 yılı kesinhesabını "ihtara" karşın yasaya uygun biçimde vermemesi;

Özgürlük ve Demokrasi Partisi için, parti programının Anayasa ve Siyasal Partiler Yasasına aykırı bulunması;

Sosyalist Türkiye Partisi için, Devletin ülkesi ve ulusuyla bölünmez bütünlüğünü bozmayı amaçlaması;

Demokrasi Partisi için, genel başkanın yaptığı konuşmalarla ve parti M.Y.K. nun yayımlanmış olduğu bildiriyle Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne karşı eylemde bulunması, Anayasa ve SPY. sına aykırı düşmesi;

Demokrat Parti için, ihtar karşın, verilen sürede "aykırılığın" giderilmemesi; nedenlerine dayandırılmıştır.

V- SİYASİ PARTİLERLE İLGİLİ İHTAR İSTEMLERİ

Cumhuriyet Başsavcılığı, bir siyasi partinin Siyasal Partiler Yasasının dördüncü kısmının dışında kalan emredici hükümleriyle, öteki yasaların siyasi partilerle ilgili emredici hükümlerine aykırılık nedenine dayanarak o parti aleyhine Anayasa Mahkemesine resen yazı ile başvurur. Anayasa Mahkemesi, söz konusu hükümlere aykırılık görürse bu aykırılığın giderilmesi için ilgili siyasi parti hakkında ihtar kararı verir (SPY. m.104). Bu kararın yaptırımı, ihtar kararının tebliği tarihinden itibaren altı ay içinde aykırılığı gidermiyen siyasi parti hakkında Cumhuriyet Başsavcısının yukarıda belirttiğimiz üzere Anayasa Mahkemesine resen kapatma davası açabilmesidir.

Çizelge 12, 1983 yılı başından 1994 sonuna kadar C. Başsavcılığınca haklarında

İHTAR isteminde bulunan partiler ve Anayasa Mahkemesince verilen kararların sonuçlarını göstermektedir.

Cumhuriyet Başsavcılığınca, bu dönemde, 34 ihtar isteminde bulunulmuş, bunun 9 u retle sonuçlanırken, 25 i hakkında ihtar kararı verilmiştir. "İhtar kararı" verilen iki parti hakkında, kararda belirtilen yasaya aykırılığı altı aylık süre içinde gidermemeleri nedeniyle, daha sonra, "kapatma" kararı verilmiştir⁵.

Siyasi partilere 12 yıl içinde verilen "ihtar" kararları gerçekten çok fazladır ve üzümlere son yıllarda giderek arttığını gözlemekteyiz. Bunun en önemli nedeni; Siyasi Partiler Yasasının, düzenlemeden çok emredici kurallar ve yasaklar getirmesidir. Kuşkusuz Anayasa Mahkemesinin bu konudaki yorumu da önemlidir. Mahkeme, katı yasalara yorumlarıyla esneklik ve yaşamın gerçeklerine, uygunluk kazandırabilirdi.

VI- MALİ DENETİM

Siyasi partilerin mali denetimi Anayasa Mahkemesince yapılır (A. m.69;2949 m.18).

Anayasa Mahkemesinin kuruluş yasasına göre siyasi partilerin mali denetimi bu yasadaki ve özel yasadaki gösterilen usule göre yapılır. Özel yasa, "22.4.1983 günlü ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu" dur.

Siyasi Partiler Yasasına göre, siyasi partilerin iller teşkilatı, bağlı ilçeleri de kapsayacak biçimde gelir tahminlerini ve gider miktarlarını ayrı ayrı gösteren bir yıllık bütçe hazırlar ve ilgili takvim yılından önceki Ekim ayı sonuna kadar genel merkeze gönderirler. Bu bütçeler ile aynı süre içinde hazırlanması gereken genel merkez bütçesi en geç ilgili takvim yılından önceki Aralık ayı sonuna kadar parti merkez karar ve yönetim kurulunca incelenir ve karara bağlanır.

Parti merkezi ve iller teşkilatı her bütçe yılını izleyen Nisan ayı sonuna kadar, evvelki yıla ait uygulama sonuçlarını gösteren kesin hesaplarını hazırlarlar. Kesin hesaplar, merkez karar ve yönetim kurulunca karara bağlanır ve birleştirilir (SPY. m.73).

Siyasi partilerin genel başkanları, karara bağlanarak birleştirilen kesin hesap ile parti merkez ve bağlı ilçeleri de kapsayan iller teşkilatının kesin hesaplarının onaylı birer örneğini Haziran ayı sonuna kadar Anayasa

Mahkemesine ve bilgi için Cumhuriyet Başsavcılığına vermek zorundadır (m.74).

Anayasa Mahkemesi, kesinhesaplara ait bilgilerin belgelendirilmesini siyasi partilerden her zaman isteyebilir.

Anayasa Mahkemesi denetimini evrak üzerinde yapar. Bu denetimi, Sayıştay denetçileri veya Maliye Bakanlığının uzman elemanları ile öteki kamu kurum ve kuruluşlarının uzman elemanlarından yararlanarak hazırlatacağı raporlar üzerinden yapabileceği gibi, siyasi partilerin genel merkezinde ve yerel kuruluşlarında doğrudan doğruya veya kendi üyeleri arasından görevlendireceği bir naip üye veya mahallin en kıdemli adli veya yönetsel yargı hakimi niyabetinde yaptıracağı inceleme ve araştırmalar üzerinden de yapabilir. Bu maksatla yeminli bilirkişi görevlendirebilir.

Anayasa Mahkemesi denetimi sonunda, o siyasi partinin gelir ve giderlerinin doğruluğuna ve yasaya uygunluğuna ya da yasaya uymayan gelir ve giderlerin Hazineye gelir kaydedilmesine karar verir (SPY. m.75)⁶

Mali denetim, Anayasa Mahkemesinin iş yükünü çok arttırmamıştır. Ancak, siyasi partilerin merkez, il ve ilçe düzeyinde denetiminin doğru olarak yapılabilmesindeki güçlük açıktır ve mahkemenin de bu denetimi sağlıklı bir biçimde yapabildiği söylenemez.

Mahkeme, çok halde, kendisine sunulan kesinhesap çizelgelerini defterleri ve belgeleri inceleyerek sonuç almaya gayret etmektedir.

Anayasa Mahkemesinin elinde, hâlâ, siyasi partilerin, 1986, 1987, 1989, 1990 ve 1991 yıllarına ilişkin incelenen hesapları mevcuttur. Bu gerçekten üzücü bir durumdur. Raportörlerce ilk inceleme ve esas inceleme raporlarının kurula sunulması, genelde, çok zaman almaktadır. Bu süreler, herhalde, kısaltılmalıdır.

Çizelge 13, siyasi partilerin bütçe yıllarına göre halen elde bulunan işlerle, karara bağlananları göstermektedir.

1983 den 1992 yılına kadar incelenen karara bağlanan dosya sayısı 68 dir. Bu süre içinde kesinhesaplarına göre yasaya uygun bulunmayıp Hazineye gelir kaydedilen dosya sayısı 32 dir. Ancak, gelir kaydedilen dosyalarda gelir ve harcamaların büyük bölümü yasaya

⁵ Bkz. Çizelge 11, Yeşiller Partisi, Demokrat Parti.

⁶ Daha fazla bilgi için bkz: Mehter Hamdi, Siyasi Partilerin Mali İşlemleri ve Denetimleri, 1995, Sh.153

uygun bulunurken, bir ya da birden fazla kalem yasaya aykırı bulunmuştur.

VII. SONUÇ

Anayasa Mahkemesinin iş yükü, bir hayli yoğun gözükmektedir.

Mahkemeler, iş yükleri yanında kararlarıyla, çalışmalarındaki verimlilikle ve kararların verilmesinde ve yayımlanmasındaki hızla değerlendirilirler. Bir mahkemenin saygınlığı, kuşkusuz, Anayasa ve yasalara göre karar verirken, hakkaniyet, eşitlik kazanılmış haklar gibi hukukun genel ilkeleri yanında, ülke yararına ve insan haklarına saygıyı esas alan değerlerin korunmasına, kararlarındaki isabete, işlevini yerine getirmesindeki hızı bağlıdır.

Anayasa Mahkemesi, Anayasaya kendisine verilen Anayasaya uygunluğu sağlayarak anayasal düzeni ve temel hak ve özgürlükleri korumak biçimindeki işlevini yerine getirirken sadece kuralların Anayasaya biçimsel uygunluğunu değil, bununla birlikte ve daha önemlisi adalet, yasa önünde eşitlik, insanın salt insan olması nedeniyle sahip olması gereken temel hak ve özgürlüklerin ve Anayasal ilkelerin gerçekleşmesi amacını güden hukuk devleti kavramını gözönünde tutar. Anayasaya uygunluk, Anayasanın yazılı kuralları yanında, hatta onların önünde, hukukun genel ilkelerini ve insan haklarını koruma amacını güden sözleşmeleri içeren Anayasal bütünlükle (Anayasal blokla) uyum içinde olmayı gerektirir.

Anayasa Mahkemesinin kararlarındaki isabet yanında eldeki işin süratle çözümlenmesi ve verilen kararların en kısa zamanda yayımlanması saygınlığının ve işlevinin gereğidir. Özellikle Mahkemece, Anayasaya aykırı bulunarak iptal edilen kararların yayımlanmasındaki gecikmeler, Anayasaya aykırı yasaların, sırf bu nedenle yürürlükte kalmaları sonucunu doğurur. Anayasa Mahkemesi, hiçbir halde, Anayasaya aykırılığın sürdürülmesine neden olmamalıdır.

1962-1982 İŞ DURUMU																									
AÇILAN DOSYA						KARARA BAĞLANAN																			
SIYASİ PARTİ			MAHKEME			MAHKEME			SAİR YETKİLİ MERCİ																
YIL	DEVİR	SIYASİ PARTİ	MAHKEME	BAŞKA YETKİLİ	MAK.	İPTAL	FED	İADE	KARARA YER YOK	İPTAL	FED	İADE	TOPLAM	KİŞİLER	GENEL TOPLAM	DEVİR									
1962	---	---	29	3	109	141	---	---	---	10	7	17	17	2	105	124	17								
1963	17	145	43	4	168	377	24	27	24	6	42	3	53	5	168	301	76								
1964	76	6	27	2	16	127	9	16	11	36	1	6	19	2	20	77	50								
1965	50	7	28	2	9	96	6	18	10	34	2	16	22	2	9	67	29								
1966	29	9	5	10	10	63	7	5	2	14	3	10	16	3	8	9	16								
1967	16	6	24	12	15	73	2	4	---	1	17	4	22	3	6	15	24								
1968	24	17	48	2	12	103	3	6	---	---	20	14	38	1	6	13	37								
1969	37	8	31	10	22	108	4	4	10	19	5	8	38	5	7	21	28								
1970	23	22	33	1	7	86	4	3	1	8	2	8	31	2	3	8	36								
1971	36	11	30	7	11	95	9	8	5	23	3	23	40	5	8	11	13								
1972	13	3	41	8	6	71	7	1	1	9	1	14	36	8	11	6	9								
1973	9	9	23	6	9	56	2	1	1	4	2	9	25	1	2	9	16								
1974	16	4	43	2	10	75	6	2	---	6	14	11	34	3	3	10	22								
1975	22	2	189	1	12	226	2	2	---	36	23	45	196	2	4	12	10								
1976	10	5	35	12	8	70	6	---	---	5	13	17	39	3	4	8	13								
1977	13	5	113	12	11	154	1	4	---	5	20	17	112	13	20	11	8								
1978	6	5	47	17	7	82	1	3	1	5	15	7	40	8	16	5	16								
1979	16	4	25	10	3	58	1	3	---	4	14	7	30	5	10	5	9								
1980	9	1	63	12	1	86	1	1	---	2	23	29	54	2	12	1	17								
1981	17	---	16	---	---	33	---	---	---	1	20	6	28	1	---	---	4								
1982	4	---	7	---	5	16	---	---	---	1	1	3	5	---	4	9	2								
			269	895	132	451	1748	95	107	2	66	269	86	367	227	214	895	68	42	6	16	132	450	1746	2

ÇİZELGE-2**İptal Veya Ret Biçiminde Sonuçlanan Kararlar: 1962-1982**

Başvuru	İptal (Biçim+Esas)		Ret (Esas)		Toplam
	Sayı	%	Sayı	%	
İptal Davası (Siyasi Parti + Sair Yetkili Mercî)	159	52	147	48	306
İtiraz Yolu	86	19	367	81	453
Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması	4	80	1	20	5
TBMM Üyeliğinin Düşmesi	—	—	1	—	1
GENEL TOPLAM	249		516		765

Not: Yasama dokunulmazlığının kaldırılması ve TBMM üyeliğinin düşmesi, Çizelge 1'de siyasi parti bölümünde ret ve iptal içinde yer almıştır.

ÇİZELGE-3**1961 Anayasasına Göre İşin Esasına Girerek Verilen Kararların Konular Yönünden Dağılımı (Dava+İtiraz):1962-1982**

Konular	Ret		İptal		Toplam (Sayı)
	Sayı	%	Sayı	%	
Cumhuriyetin nitelikleri ile ilgili kararlar (m.2)	6	40	9	60	15
Temel hak ve özgürlüklerle ilgili kararlar (m.10-34)	102	69.9	44	30.1	146
Sosyal ve İktisadi haklarla ilgili kararlar (m.35-53)	59	75.8	19	24.2	78
Siyasal haklar ve ödevlerle ilgili Kararlar (m.54-62)	19	47.5	21	52.5	40
TBMM ile ilgili kararlar (m.63-94)	12	40	18	60	30
Yürütme ile ilgili kararlar (m.95-131)	19	25.6	55	74.4	74
Yargı ile ilgili kararlar (m.132-152)	27	52	25	48	52
Öteki konularla ilgili kararlar	11	63.1	7	36.9	18
TOPLAM	255		196		453

Not: 1. Çizelge AMKD.sine göre düzenlenmiştir.

2. 35 Başvuru ilişkisi nedeniyle iki ayrı konuda gösterilmiştir.

ÇİZELGE-4
İptal Kararlarının Dayandığı Kurallar: 1692-1982

Dayanılan Anayasa Maddeleri	İptal Kararları		
	Esas	Şekil	Toplam
Devlet şeklinin değişmezliği ve Cumhuriyetin nitelikleri	---	2	2
Hukuk Devleti (m.2)	9	---	9
Eşitlik (m.12)	30	---	30
Kişi dokunulmazlığı (m.14); Konut Dokunulmazlığı (m.16); Kişi güvenliği (m.30); Temel hak ve özgürlüklerin özü (m.11)	10	---	10
Özel hayatın gizliliği (m.15); Haberleşme özgürlüğü (m.17); Seyahat ve yerleşme özgürlüğü (m.18); Temel hak ve özgürlüklerin özü ve sınırı (m.11)	2	---	2
Vicdan ve din özgürlüğü (m.19); Düşünce özgürlüğü (m.20); Bilim ve sanat özgürlüğü (m.21)	4	---	4
Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı (m.28); Temel hak ve özgürlüklerin özü ve sınırı (m.11)	2	---	2
Dernek kurma hakkı (m.29)	1	---	1
Hak arama özgürlüğü (m.31); Yasal yargı yolu (m.32); cezaların yasal ve şahsi olması; zorlama yasağı (m.33); İspat hakkı (m.34);	14	---	14
Mülkiyet hakkı (m.36); Toprak mülkiyeti (m.37); Kamulaştırma (m.38); Devletleştirme (m.39)	15	---	15
Sendika kurma hakkı (m.46); Toplu sözleşme ve grev hakkı (m.47); Sosyal güvenlik (m.48)	4	---	4
Öğrenimin sağlanması (m.50); Üniversiteler (m.120)	10	---	10
Seçme ve seçilme hakkı (m.55); Siyasi partilerle ilgili hükümler (m.56) partilerin uyacakları esasları (m.57)	4	---	4
Vergi ödeme (m.61)	11	---	11
Yasama dokunulmazlığı (m.79); Üyeliğin düşmesi (m.80); İptal istemi (m.81)	4	---	4
Başkanlık Divanı (m.84); İçtüzük siyasi parti grupları ve kolluk işleri (m.85); Toplantı ve karar yeter sayısı (m.86); Kanunların görüşülmesi ve kabulü (m.92)	2	26	28
TBMM'nin görev ve yetkileri [genel] (m.64); Kanunların görüşülmesi ve kabulü (m.92); Bütçenin görüşülmesi ve kabulü (m.94); Kanunların Cumhurbaşkanınca yayınlanması (m.93); Bütçe (m.126)	23	---	23
Yargı yolu (m.114); Memur teminatı (m.118); Kanunsuz emir (m.125); Danıştay (m.140)	17	---	17
Mahkemelerin bağımsızlığı (m.132); Hâkimlik teminatı (m.133)	3	---	3
Öteki maddeler	40	2	42
İlke bakımından Anayasaya aykırılık (Kararda Anayasanın bir çok maddelerinde söz edilerek)	2	---	2
GENEL TOPLAM	207	30	237

1.1.1983 - 31.12.1994 İŞ DURUMU

SNELEER	YENİ GELENLER					KARARA BAĞLANANLAR													GENEL TOPLAM	ŞAHISLAR	TOPLAM	DEVİR					
	İPTAL DAVASI AÇMAYA YETKİLİ MERCİLER	MAHKEMELER (İTİRAZ YOLU)	YASAMA DOKUNULMAZLIĞININ KALDIRILMASINA İLİŞKİN TBMM KARARLARINA KARŞI YAPILAN BAŞVURULAR	YARGITAY CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞI	TOPLAM	İPTAL (X)	RBD	NOKSANLIĞI SEBEBİYLE İADE EDİLEN	YENİDEN KARAR VERMEYE YER OLMADIGINA	BİLEŞTİRİLMESİNE	TOPLAM	İPTAL	RBD	KARAR VERİLMESİNE YER OLMADIGINA	BİLEŞTİRİLMESİNE	TOPLAM	KAPATMA	RBD					İHTAR	KARAR VERİLMESİNE YER OLMADIGINA	BİLEŞTİRİLMESİNE	TOPLAM	ŞAHISLAR
1983	2	11	6	1	18	20																		2	18	2	
1984	2	6	4	3	21	23																		3	16	7	
1985	7	12	2	2	35	42																		2	24	18	
1986	18	10	14		24	42																		1	31	11	
1987	11	13	22	3	1	39	50																	3	1	36	14
1988	14	10	52	2	3	67	81																	1	2	57	24
1989	24	8	23	5	4	40	64																	5	5	54	10
1990	10	13	27	7	7	47	57																	5	38	19	
1991	19	7	54	7	7	68	87																	9	72	15	
1992	15	5	43	7	1	56	71																	6	1	61	10
1993	10	20	33	5	58	68	21																	4	61	7	
1994	7	19	34	39	7	99	106																	9	91	15	
	179	123	340	39	55	1515	721	90	30	1	1122	38	149	88	53	328	1	19	1	26	3	1	53	16	559	152	

(X) Kısmen iptal, iptal sayısı içindedir

(X) Açılan dosyalarla karara bağlananlar arasındaki fark 1995 yılına devreden dosya sayısı içindedir.

ÇİZELGE-6
Kuralların Konulara Göre Dağılımı (X)
(1.1.1983 - 31.12.1994)

Konular	Sonuç		Toplam
	Ret	İptal	
Başlangıç, Genel Esaslar (m. 1-11)	60	49	109
Temel Haklar ve Ödevler (Genel Hükümler + Kişinin Hakları ve ödevleri (m.12-40)	42	23	65
Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler (m.41-65)	29	13	42
Siyasi Haklar ve Ödevler (m.66-74)	15	10	25
Yasama (m. 75-100)	6	16+30 ^(xx)	52
Yürütme (m.101-137)	21	19	40
Yargı (m.138-160)	31	8	38
Mali Hükümler (m.161-165)	6	9	15
Ekonomik Hükümler (m.166-173)	10	4	14
Çeşitli ve Geçici Hükümler (m.174 ve Geçici 15)	10	1	11

(x) Kimi kararlar birden fazla konuyla ilgilidir.

(xx) Yetki Yasasının iptali nedeniyle aynı yetki yasasına dayalı YHK'lerin iptalini gösterir.

ÇİZELGE-6 EK

KURALLAR	SAYI
Mülkiyet Hakkı (m.35)	5
Hak Arama Özgürlüğü	3
Yasa Hakim Güvencesi (m.37)	2
Suç ve Cezalara ait Esaslar (m.38)	5
Ailenin korunması (m.41)	2
Kıyılardan Yararlanma (m.43)	3
Çalışma Hakkı ve Ödevi (m.49)	2
Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması (m.56)	4
Konut Hakkı (m.57)	1
Sosyal Güvenlik Hakkı (m.60)	1
Sosyal ve Ekonomik Hakları Sınırı (m.65)	1
Seçme ve Seçilme Hakkı (m.67)	6
Parti Kurma, Girme ve Çıkma Hakkı (m.68)	1
Siyasi Partilerin Uyacakları Esaslar (m.69)	1
Vergi Ödevi (m.73)	3
Seçimler (m.79)	1
TBMM'nin Görevleri (m.87,88,89)	8
KHK (YHK) Çıkarma Yetkisi (m.91)	40
Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri (m.104,89)	3
İdarenin Bütünlüğü ve Kamu Tüzelkişiliği (m.123)	1
Tüzükler (m.115)	1
Yönetmelikler (m.124)	1
Merkezi İdare (m.126)	1
Mahalli İdare (m.127)	3
Kamu Hizmeti Görevlileri (m.128,129)	8
Olağanüstü Hallerle İlgili Düzenleme (m.121)	1
Yükseköğretim Kurumları (m.130,131)	4
Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları (m.138)	2
Mahkemelerin Bağımsızlığı	2
Hakimlik ve Savcılık Güvencesi (m.139)	1
Hakimlik ve Savcılık Mesleği (m.140)	3
Radyo Televizyon İdaresi (m.133)	2
Anayasa Mahkemesinin Kararları (m.153)	3
Danıştay (m.155)	1
Bütçe (m.161,162); Sayıştay (m.160); KıtDen. (165)	7
Piyasanın Denetimi (m.167), Tabii Servetler (m.168), Tüketicinin Korunması (m.172)	1
Ormanların Korunması ve Geliştirilmesi (m.169)	1
Orman Köylüsünün Korunması (m.170)	3

ÇİZELGE-7
İptal Kararlarının Dayandırıldığı Kuralları
(1.1.1983 - 31.12.1994)

KURALLAR	Sayı
Başlangıç: Ülkenin bölünmezliği	3
Lâiklik (m.2)	2
İnsan Haklarına Saygılı Devlet (m.2)	1
Sosyal Devlet (m.2)	3
Hukuk Devleti (m.2)	22
Demokratik Devlet (m.2)	2
Devletin Bütünlüğü (m.3)	1
Devletin Temel Amaç ve Görevleri (m.5)	9
Egemenlik (m.6)	3
Yasama Yetkisinin Devredilmezliği (m.7)	9
Egemenlik (m.6)	3
Yargı Yetkisinin Devredilmezliği (m.7)	9
Yargı Yetkisi (m.9)	1
Yasama önünde Eşitlik (m.10)	25
Temel Hak ve Özgürlüklerin Niteliği (m.12)	1
Temel Hak ve özgürlüklerin Sınırlandırılması (m.13)	7
Temel Hak ve Özgürlüklerin Kullanılmasının Durdurulması (m.15)	1
Kişinin Dokunulmazlığı (m.17)	1
Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği (m.19)	2
Din ve Vicdan Özgürlüğü (m.24)	1
Basın Özgürlüğü (m.28)	1
Basındışı Kitle İletişim Araçlarından Yararlanma Hakkı (m.31)	1
Mülkiyet Hakkı (m.35)	3
Hak Arama Özgürlüğü (m.36)	2
Yasal Hakim Güvencesi (m.37)	2
Suç ve Cezalara İlişkin Esaslar (m.38)	5
Ailenin Korunması (m.41)	2
Kıyılardan Yararlanma (m.43)	2
Çalışma Hakkı ve Ödevi (m.49)	2
Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması (m.56)	4
Konut Hakkı (m.57)	1
Sosyal Güvenlik Hakkı (m.60)	2
Tarih, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması (m.63)	1
Sosyal ve Ekonomik Hakların Sınırı (m.65)	1
Seçme, Seçilme ve Siyasi Faaliyette Bulunma Hakkı (m.67)	6
Parti Kurma, Partilere Girme ve Çıkma (m.68)	1
Siyasi Partilerin Uyacakları Esaslar (m.69)	1
Vergi Ödevi (m.73)	3
Seçimlerin Genel Yönetimi ve Denetimi (m.79)	1
TBMM'nin Görev ve Yetkileri (m.87,88,89)	8
YHK (KHK) Çıkarma Yetkisi (m.91)	39
Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri (m.104)	1
Tüzükler	1
İdare (m.123,124,126)	4
Mahalli İdare (m.127)	4
Kamu Hizmeti (m.128,129)	9
Yüksek Öğretim Kurumları (m.130,131)	4
Radyo ve Televizyon İdaresi (m.133)	2
Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları (m.135)	2
Yargı (m.138,139,140,141)	4
Anayasa Mahkemesi Kararları (m.153)	2
Danıştay	1
Sayıştay	1
Bütçe (m.161,162,165)	7
Ekonomik Hükümler (m.167,168,169,170,172)	6

ÇİZELGE-8
Cumhurbaşkanınca Açılan İptal Davaları
(1962 - 1994)

DAVACI	KONU	NO	Açılış ve Karar Tarihi	Sonuç
Fahri KORUTÜRK	TSK Personel Yasasınının 137/C bendi	E.1975/183 K.1976/15	A.30.09.1975 K.13.06.1976	İptal
Fahri KORUTÜRK	SSY'nı değiştiren 1992 sayılı yasanın 3. maddesi	E.1976/36 K.1977/2	A.31.05.1976 K.25.01.1977	İptal
Fahri KORUTÜRK	2144 sayılı yasanın 111/3. bindinin A Fıkrası	E.1978/28 K.1978/36	A.24.03.1978 K.23.05.1978	Kısmen İptal, Kısmen Ret
Fahri KORUTÜRK	Bazı Orman Suçlarının Affına Dair 1779 sayılı yasa	E.1979/22 K.1979/45	A.21.05.1979 K.18.12.1979	İptal
Fahri KORUTÜRK	633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Yasa Değişikliği	E.1979/25 K.1979/46	A.25.05.1979 K.18.12.1979	İptal
Fahri KORUTÜRK	TBMM eski üyeleri hakkındaki 2254 sayılı yasa	E.1980/28 K.1980/45	A.01.04.1980 K.01.07.1980	İptal
Kenan EVREN	Üst Kademe Yöneticilerinin Yetiştirilmesi hakkındaki 3149 sayılı yasa	E.1985/3 K.1985/8	A.31.01.1985 K.18.06.1985	İptal
Kenan EVREN	3284 s.Kanun (Emekli Sandığı)	E.1986/22 K.1986/28	A.16.07.1986 K.02.12.1986	İptal
Kenan EVREN	3270 s.Kanun'un Bazı Maddeleri	E.1986/13 K.1987/12	A.18.04.1986 K.22.05.1987	Ret
Kenan EVREN	3330 s.Seçim Kanunu	E.1987/3 K.1987/13	A.11.03.1987 K.22.05.1987	İptal
Kenan EVREN	3430 s. "5434 s. Eketmi Zarafeti 6 Ek Madde ile 2" geçici md. eklenmesi	E.1988/11 K.1988/11	A.27.04.1988 K.24.05.1988	İptal
Turgut ÖZAL	2972 s.Mahalli İdareler Seçimi	E.1992/17 K.1992/30	A.26.02.1992 K.21.04.1992	Ret
Turgut ÖZAL	2802 s.Hakimler ve Savcılar K. (By-Pass)	E.1992/37 K.1993/18	A.15.07.1992 K.27.04.1993	yayımlanmadı Kısmen İptal

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri SSY: Sosyal Sigortalar Yasası A: Açılış K: Karar

ÇİZELGE-9

Yüce Divan Davaları (1962 31.12.1994)

YIL	Devir	Açılan	Karar	Sanık Sayısı	Mahkumiyet	Aklanma	Af-Ölüm-Zamanaşımı	Görevsizlik
1962 (x)	---	143	4	8	---	---	2	6
1963 (x)	139	2	125	289	---	---	286	3
1964	16	1	12	18	---	6	9	3
1965	5	---	3	3	---	3	---	---
1966	2	---	2	20	---	2	16	2
1981	---	2	---	---	---	---	---	---
1982	2	2	2	76	40	36	---	---
1983	2	---	2	18	8	10	---	---
1985	---	1	---	---	---	---	---	---
1986	1	---	1	3	1	2	---	---
1993 (xx)	---	1	---	3	---	---	---	---
1994 (xx)	1	---	---	3	---	---	---	---
TOPLAM		152	151	438	49	59	313	14

(x) 1962 ve 1963 yıllarında açıldığı gösterilen toplam 145 dava Yüksek Adalet Divanı'ndan intikal etmiştir.

(xx) Bu davalar 12.4.1995 günü beraatle sonuçlanmıştır.

ÇİZELGE-10
Siyasi Partilerle İlgili Kapatma Davaları (1962-1982)

Siyasi Parti	Kapatma Karar		Karar		Sebep
	Tarihi	No.	Ret	Kapatma	
İşçi-Çiftçi Partisi	15.10.1968	E.63/31 K.68/44	--	X	Aykırlığın verilen sürede giderilmemesi (SPK. m.113)
Milli Nizam Partisi	20.05.1971	E.71/1 K.71/1	--	X	Parti amaç ve faaliyetlerinin Anayasaya ve SPK'na aykırı düşmesi.
İleri Ülke Partisi	29.06.1971	E.71/2 K.71/2	--	X	Aykırlığın verilen sürede giderilmemesi (SPK. m.113)
Türkiye İşçi Partisi	20.07.1971	E.71/3 K.71/3	--	X	Faaliyetlerin Anayasaya aykırı olması (SPK. m.89,111)
Büyük Anadolu Partisi	19.12.1972	E.72/1 K.72/1	--	X	Aykırlığın verilen sürede giderilmemesi (SPK. m.113)
Türkiye Emekçi Partisi	08.05.1980	E.79/1 K.80/1	--	X	Programıyla Anayasa'ya ve SPK'na aykırılık (SPK. m.87,111)

SPY: Siyasi Partiler Yasası (13.7.1965 günlü, 648 sayılı)

ÇİZELGE-11
Siyasi Partilerle İlgili Kapatma Davaları
(1983-31.12.1994)

Siyasi Parti	Karar Tarihi	Karar No.	Karar	
			Ret	Kapatma
Yüce Görev Partisi	25.08.1983	E.83/1, K.83/1	X	
Türkiye Huzur Partisi	25.10.1983	E.83/2, K.83/2		X
Bizim Parti	01.11.1983	E.83/3, K.83/3	X	
Muhafazakar Parti	03.11.1983	E.83/4, K.83/4	X	
Yeni Düzen Partisi	28.09.1983	E.83/5, K.83/5	X	
Doğru Yol Partisi	09.11.1984	E.84/1, K.84/1	X	
Bayrak Partisi	02.05.1989	E.88/1, K.89/1	X	
Sosyalist Parti	08.12.1988	E.88/1, K.88/1	X	
T.B.Komünist Partisi	16.07.1991	E.90/1, K.91/1		X
C.H.P.	24.09.1991	E.90/2, K.91/2		X
Milliyetçi Çalışma P.	24.09.1991	E.91/1, K.91/3	X	
Sosyalist Parti	10.07.1992	E.91/2, K.92/1		X
Halkın Emek Partisi	14.07.1983	E.92/1, K.93/1		X
Yeşiller Partisi	10.02.1994	E.92/2, K.94/1		X
Özgürlük ve Demokrasi P.	23.11.1993	E.93/1, K.93/2		X
Sosyalist Türkiye Partisi	30.11.1993	E.93/2, K.93/3		X
Demokrasi Partisi	30.06.1994	E.93/3, K.94/2		X
Sosyalist Birlik Partisi		E.93/4	Elde	
Demokrat Parti	13.09.1994	E.94/1, K.94/3		X

ÇİZELGE-12
Siyasi Partilerle İlgili İhtar İstemleri
(1.1.1983-31.12.1994)

Parti Adı	Karar	Yasaya Aykırılık	Sonuç
ANAP	E.83/1, K.83/1	Tanıttıcı rozet kullanma	İstem Ret
ANAP	E.84/1, K.84/1	Genel Başkan tarafından yasaya aykırı üye seçimi	Ret
ANAP	E.84/2, K.84/2	Genel Başkan tarafından yasaya aykırı üye seçimi	Ret
DYP	E.84/3, K.85/11	Anayasa 69, SPY m.95	Ret
MÇP	E.87/2, K.87/1	Siyasi Yasaklıların Partiye kaydı	Ret
DSP	E.87/1, K.87/2	Kuruluşta Hata	İHTAR
DSP	E.87/3, K.87/3	Kimi kurucu üyelerin kuruculuk sıfatlarının düşürülmesi..."	İHTAR
SHP	E.89/11, K.89/1	Kadın ve Gençlik Kolları kurulması	İHTAR
DSP	E.89/4, K.89/2	İl ve ilçe kongrelerinin zamanında yapılmaması	İHTAR
DSP	E.89/2, K.89/3	1986 yılı kesinhesabının verilmesi	İHTAR
DSP	E.89/3, K.89/4	1985 yılı kesinhesabının süresinde verilmemesi	İHTAR
SP	E.89/5, K.90/1	Hükümlünün kurucu üye olduğu savı	Ret
MÇP	E.90/1, K.90/2	1984 yılı belgelerini vermeme	Ret
MÇP	E.90/3, K.90/3	İki S.Partiye kayıtlı üyelerin kayıtlarının silinmemesi	İHTAR
DYP	E.90/4, K.90/5	Kaçakçılıktan mahkum üyenin kaydının silinmemesi	İHTAR
ANAP	E.90/5, K.91/1	Dolandırıcılıktan mahkum üye	İHTAR
MÇP	E.91/1, K.91/2	1985 yılı hesabını vermediğinden	İHTAR
ANAP	E.91/2, K.91/3	Hükümlü üyenin kaydını silmeme	İHTAR
MÇP	E.91/3, K.91/4	1987 yılı kesinhesabını göndermeme	İHTAR
MÇP	E.91/4, K.91/5	1988 yılı kesinhesabını göndermeme	İHTAR
Yeşiller	E.91/5, K.91/6	1988 yılı kesinhesabını göndermeme	İHTAR
ANAP	E.92/2, K.92/1	İşten el çektilen yönetim kur. üyeleri yerine yeni Yön. Kur. Seçmeme	İHTAR
ANAP	E.92/2, K.92/2	İşten el çektilen yönetim kur. üyeleri yerine yeni Yön. Kur. Seçmeme	İHTAR
ANAP	E.92/3, K.92/3	İşten el çektilen yönetim kur. üyeleri yerine yeni Yön. Kur. Seçmeme	İHTAR
Sosyalist Bir.	E.92/4, K.92/4	İst.İl Yön.Kur. İşten el çektilmemesi	Ret
Yeşiller P.	E.92/5, K.92/5	1990 birleşik kesinhesabını göndermemesi	İHTAR
Demokrat P.	E.93/11, K.93/1	Demokrat P. adını kullanması	İHTAR
DYP	E.94/2, K.94/1	2 yıl içinde büyük kongreyi yapmama	İHTAR
DYP	E.94/3, K.94/2	Birden fazla partiye üyelik	İHTAR
Anadolu.P.	E.94/1, K.94/3	Büyük kongreyi yapmama	İHTAR
DSP	E.94/1, K.94/4	İl ve ilçe kongrelerini yapmama	İHTAR
İşçi P.	E.94/6, K.94/5	Birleşik kesinhesabını göndermeme	İHTAR
Demokrat P.	E.94/5, K.94/6	Öngörülen sürede büyük kongre yapmamak	Ret

ÇİZELGE-13
Siyasi Partiler Mali Denetim
(1.1.1983-1.12.1994)

X Eldeki İşler		Karara Bağlananlar		
Bütçe Yılı	Sayı	Bütçe Yılı	Yasaya Uygun	Hazineye Gelir
1986	1	1983	7	3
1987	2	1984	10	5
1988	2	1985	9	6
1989	6	1986	10	6
1990	9	1987	8	3
1991	12	1988	6	3
1992	11	1989	4	2
1993	23	1990	5	1
1994	1	1991	3	1
Toplam	67		68	32

(X) Bütçe yılına ait gelir ya da giderin kabul edilmeyen bölümü hazineye gelir (irat) kabul edilmiştir.